DOI 10.37491/UNZ.107.5
УДК 347.9:347.191

Вікторія РЄЗНІКОВА[1]

ЯКІСТЬ СУДОВИХ РІШЕНЬ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄДНОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Досліджено критерії оцінювання, гарантій та принципів якості судових рішень господарських судів, а також досліджено вплив якості судових рішень на забезпечення єдності судової практики. Запропоновано дефініцію якості рішення господарського суду як інтегральної правової характеристики результату здійснення правосуддя в господарських спорах, що відображає ступінь відповідності змісту, форми та мотивування судового рішення вимогам законності, обґрунтованості, справедливості, передбачуваності, зрозумілості, послідовності та узгодженості з єдиною (усталеною) судовою практикою, забезпечує реалізацію принципу верховенства права і гарантує ефективний судовий захист прав та законних інтересів учасників господарських правовідносин. Обґрунтовано, що єдність судової практики в господарському судочинстві — це стан узгодженості, послідовності та стабільності правозастосовної діяльності господарських судів усіх рівнів, який забезпечує однакове тлумачення та застосування норм господарського, цивільного і процесуального законодавства в подібних правовідносинах, сприяє передбачуваності судових рішень, формує правову визначеність у сфері господарських відносин та зміцнює довіру суб'єктів господарювання до судової влади. Має подвійну

[1] докторка юридичних наук, професорка, членкиня-кореспондентка Національної академії правових наук України, завідувачка кафедри економічного права та економічного судочинства навчально-наукового інституту права, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, *reznikova.vv78@gmail.com*, https://orcid.org/0000-0003-0149-0710.

© Резнікова В., 2025

unz.univer.km.ua Університетські наукові записки, 2025, № 5 (107), С. 50-74

природу: процесуально-правову, яка забезпечується інституційними механізмами; змістовно-логічну, що виявляється в послідовності аргументації, мотивуванні рішень, логічній узгодженості правових висновків, тобто як судових актів. Окреслено межі між поняттям якості судового рішення і такими поняттями, як: законність судового рішення, обґрунтованість судового рішення, справедливість судового рішення, легітимність судового рішення та ефективність судового рішення. Запропоновано систему похідних (другорядних) мікропринципів, що конкретизують, як саме загальні засади господарського судочинства реалізуються у структурі та змісті судового рішення господарського суду. Розкрито систему гарантій та здійснено аналіз системи критеріїв оцінювання якості судових рішень господарський судів, внесено пропозиції щодо її вдосконалення, доповнення в сучасних умовах. Зокрема запропоновано введення нового критерію оцінювання якості судового рішення господарського суду — операційно-економічної стійкості. Цей критерій слід розуміти як здатність судового рішення бути виконуваним, економічно доцільним, стійким до зовнішніх шоків (військових, логістичних, валютних, інфляційних тощо) та таким, що не створює нових або надмірних ризиків для сторін економічного обороту.

Ключові слова: господарський процес, господарське судочинство, судове рішення, рішення суду, рішення господарського суду, якість судових рішень, якість рішення господарського суду, критерії якості судових рішень, гарантії якості судових рішень, процесуальні принципи, судова практика, єдність судової практики, стандарти мотивування, верховенство права та стандарти правосуддя.

Вступ. У сучасних умовах розвитку господарської діяльності, попри всі труднощі воєнного часу й триваючої збройної агресії з боку російської федерації, в Україні зростає роль судового захисту у вирішенні господарських спорів. Війна спричинила глибоку трансформацію економічного середовища, дестабілізацію договірних зобов'язань, порушення логістичних ланцюгів, зміну географії бізнесу, а також обмеження доступу до правосуддя на окремих територіях. Це, у свою чергу, актуалізувало проблему ефективності та якості судових рішень як гарантії правової визначеності та стабільності правового регулювання. В умовах підвищених економічних і соціальних ризиків саме якісне судове рішення, засноване на принципах законності, обґрунтованості, передбачуваності та єдності практики, набуває ролі не лише інструменту вирішення спору, а й чинника відновлення довіри до судової влади, забезпечення верховенства права.

Паралельно з воєнними викликами Україна перебуває на етапі активного євроінтеграційного поступу, що передбачає гармонізацію національної судової системи зі стандартами Ради Європи та Європейського Союзу. Зокрема, у Рекомендаціях CM/Rec(2010)12 Комітету міністрів Ради Європи «Про суддів: незалежність, ефективність та обов'язки» наголошено, що до-

Університетські наукові записки, 2025, №5 (107), С. 50-74. unz.univer.km.ua

віра до судової системи забезпечується якістю судових рішень, їхньою ясністю, вмотивованістю та передбачуваністю [1]. У Керівних принципах Європейської комісії з ефективності правосуддя (далі — CEPEJ, European Commission for the Efficiency of Justice) якість судового рішення розглядається як результат функціонування всього правосуддя — від процесу розгляду до рівня зрозумілості, логічності та обґрунтованості висновків суду [2; 3]. Європейський суд з прав людини (далі — ЄСПЛ) у своїй практиці неодноразово підкреслював, що вмотивованість судових рішень є складовою права на справедливий суд [4; 5; 6; 7], оскільки лише через належне обґрунтування рішень суд забезпечує довіру суспільства та передбачуваність правозастосування.

Водночас у сфері господарського процесуального права якість судового рішення набуває особливого значення, зважаючи на високий рівень ризику для учасників господарських відносин, який випливає з непередбачуваності або непослідовності судової практики, необхідність досягнення правової визначеності та стабільності для інвестиційної й іншої бізнес-активності, а також потребу в уніфікації правозастосовних підходів. Таким чином, дослідження якості судових рішень господарських судів через призму критеріїв, гарантій і принципів та їхнього впливу на забезпечення єдності судової практики є надзвичайно актуальним — як у контексті зміцнення правової системи держави в умовах воєнного стану, так і у процесі інтеграції України до європейського правового простору, забезпечення стійкості української економічної системи в умовах загроз різного характеру, що зростають.

Проблематика дослідження. До дослідження окресленої проблематики вдавались такі вчені, як: М. Тарнавська [8], М. В. Бондарєва, К. П. Шкрібляк, Т. О. Шмарьова [9], Б. Ю. Львов [10], А. А. Бутирський, І. А. Бутирська [11], В. В. Рєзнікова, В. С. Щербина [12] та ін.

Водночас у науковій та практичній площинах визначення поняття «якість судового рішення» залишається доволі неповним, особливо в господарському процесі: це не просто формальна відповідність рішень законодавству, але й вмотивованість, зрозумілість, передбачуваність, послідовність, належна аргументація, узгодженість із судовою практикою та принципами судочинства. Водночас недостатність усталених методик оцінювання якості рішень, а також обмежена увага до впливу саме якості на єдність судової практики, створюють наукову лакуну.

Проблематика дослідження полягає в тому, що хоча роль якості судового рішення (як продукту правозастосування) у господарському судочинстві України є надзвичайно важливою, вона недостатньо науково розроблена та практично втілена. Це виявляється через нечіткість і неоднозначність понятійного апарату; недостатню вмотивованість і передбачуваність рішень; наявність розбіжностей у практиці судів; зовнішні виклики (воєнний стан, євроінтеграція); і наукову лакуну, що ускладнює розробку комплексних рекомендацій. Така ситуація створює передумови для правової невизначеності у сфері господарських правовідносин та потребує системного дослідження.

unz.univer.km.ua Університетські наукові записки, 2025, № 5 (107), С. 50-74

Міжнародні стандарти у сфері правосуддя надають чіткі орієнтири для оцінювання та підвищення якості судових рішень. Зокрема, CEPEJ розробила комплексний підхід до поняття якості правосуддя, який охоплює не лише процесуальні аспекти діяльності судів, а й організаційні, управлінські та етичні чинники. У рамках діяльності робочої групи з питань якості правосуддя (CEPEJ-GT-QUAL) наголошується, що метою є «розроблення засобів аналізу та оцінювання діяльності судів з метою вдосконалення якості публічної послуги, яку надає система правосуддя» [13]. Такий підхід відображає сучасне розуміння судового рішення не лише як індивідуального акту правозастосування, а й як елементу функціонування системи публічного управління правосуддям. У свою чергу, Рекомендація CM/Rec(2010)12 Комітету міністрів Ради Європи «Про суддів: незалежність, ефективність та обов'язки» підкреслює взаємозв'язок між незалежністю судді, ефективністю здійснення правосуддя та якістю судових рішень. У документі зазначається, що суддя повинен забезпечувати якість судового рішення через його законність, зрозумілість, належне мотивування та узгодженість з принципами справедливості, що є передумовою довіри суспільства до судової системи [1]. Водночас, попри наявність усталених європейських підходів до розуміння якості правосуддя, в українській науці господарського процесуального права системних досліджень, які б комплексно поєднували питання критеріїв якості судових рішень господарських судів із проблемою забезпечення єдності судової практики, поки що небагато. Більшість наукових праць зосереджуються на загальнотеоретичних або процесуальних аспектах діяльності судів, залишаючи поза увагою взаємозв'язок між якістю рішення, передбачуваністю судової практики та її уніфікацією. Ця прогалина зумовлює потребу у створенні доктринальної моделі якості судового рішення господарського суду, адаптованої до європейських стандартів і водночас орієнтованої на забезпечення єдності судової практики в Україні.

Повномасштабна збройна агресія проти України створила нову нормативну та фактичну реальність функціонування господарського правосуддя. Господарські суди опинилися в ситуації постійних операційних ризиків, дестабілізації економічних процесів, руйнування логістичних ланцюгів, інфляційного тиску, зміни платоспроможності суб'єктів господарювання та непередбачуваності виконання зобов'язань. У таких умовах традиційні критерії якості судового рішення залишаються необхідними, але вже не є вичерпними. Вони потребують доповнення з урахуванням ризиків, зумовлених війною, та зобов'язань, що виникають із євроінтеграційного процесу України, зокрема імплементації стандартів CEPEJ і CCJE щодо якості правосуддя. Економічні наслідки війни (банкрутство підприємств, окупація територій, знищення майна, неможливість виконання контрактів, зміна валютних ризиків і забезпечення тощо) безпосередньо впливають на предмет господарських спорів. Рішення господарського суду у таких умовах повинно враховувати не лише правову конструкцію зобов'язання, але й реалістичний економічний сценарій його виконання, що набуває значення ключового компонента якості правосуддя. У процесі євроінтеграції Україна зобов'язана гармонізувати національні підходи до якості рішень із відповідними європейськими орієнтирами. Господарська

Університетські наукові записки, 2025, № 5 (107), С. 50-74. unz.univer.km.ua

юрисдикція, найбільш чутлива до економічних коливань, потребує адаптації критеріїв оцінювання якості до вимог CCJE та CEPEJ, які прямо підкреслюють важливість «практичної ефективності» судового рішення.

Метою дослідження є встановлення та розкриття взаємозв'язку між якістю судового рішення господарського суду та єдністю судової практики в господарському судочинстві; окреслення меж між поняттям якості судового рішення і такими поняттями, як: законність судового рішення, обґрунтованість судового рішення, справедливість судового рішення, легітимність судового рішення та ефективність судового рішення; окреслення системи похідних (другорядних) мікропринципів, що конкретизують, як саме загальні засади господарського судочинства реалізуються у структурі та змісті судового рішення господарського суду; напрацювання системи гарантій та аналіз системи критеріїв оцінювання якості судових рішень господарських судів, внесення пропозицій щодо її вдосконалення, доповнення в сучасних умовах.

Основний зміст дослідження. З метою цього дослідження під *якістю судового рішення* розуміється ступінь відповідності рішення господарського суду критеріям законності, обґрунтованості, вмотивованості, передбачуваності, узгодженості з основними засадами судочинства.

Якість рішення господарського суду, на нашу думку, — це інтегральна правова характеристика результату здійснення правосуддя у господарських спорах, що відображає ступінь відповідності змісту, форми та мотивування судового рішення вимогам законності, обґрунтованості, справедливості, передбачуваності, зрозумілості, послідовності та узгодженості з єдиною (усталеною) судовою практикою, забезпечує реалізацію принципу верховенства права і гарантує ефективний судовий захист прав та законних інтересів учасників господарських правовідносин.

Єдність судової практики — це системна властивість судової діяльності, яка полягає у сталому, послідовному та узгодженому застосуванні судами однакових правових норм у подібних фактичних і правових ситуаціях, що забезпечує передбачуваність судових рішень, рівність сторін перед законом і судом, стабільність правової системи та реалізацію принципу верховенства права. Таке розуміння спирається на позиції, висловлені у Висновках Консультативної ради європейських суддів № 11(2008), де наголошується, що «послідовність у судових рішеннях є основним елементом правової визначеності та довіри до правосуддя» [14]. Єдність судової практики не означає формального уніформізму, натомість передбачає узгодженість тлумачення та застосування права з урахуванням принципу правової автономії судді та потреби забезпечення передбачуваності правосуддя, що відповідає практиці ЄСПЛ, зокрема у справах *Beian v. Romania (No. 1)* (2007) [15] і *Lupeni Greek Catholic Parish v. Romania* (2016) [16], де ЄСПЛ вказав, що суперечливість судових рішень без розумних підстав порушує вимогу правової визначеності.

unz.univer.km.ua Університетські наукові записки, 2025, № 5 (107), С. 50-74

Єдність судової практики у господарському судочинстві — це стан узгодженості, послідовності та стабільності правозастосовної діяльності господарських судів усіх рівнів, який забезпечує однакове тлумачення та застосування норм господарського, цивільного і процесуального законодавства у подібних правовідносинах, сприяє передбачуваності судових рішень, формує правову визначеність у сфері господарських відносин та зміцнює довіру суб'єктів господарювання до судової влади. У цьому контексті єдність практики господарських судів має подвійну природу: *процесуально-правову*, яка забезпечується інституційними механізмами, насамперед правовими позиціями Верховного Суду (ч. 6 ст. 13, ч. 4 ст. 236 ГПК України); *змістовно-логічну*, що виявляється в послідовності аргументації, мотивуванні рішень, логічній узгодженості правових висновків, тобто в якості судових актів як таких. Єдність судової практики у господарському процесі є своєрідною гарантією правової визначеності для учасників господарського обороту, запорукою ефективного судового захисту і формування стабільного ділового середовища. Таким чином, єдність судової практики у господарському судочинстві може розглядатися як вияв і наслідок високої якості судових рішень, що поєднує законність, умотивованість і передбачуваність з узгодженістю правозастосовної діяльності судів.

Поняття якості судового рішення водночас тісно пов'язане з низкою суміжних правових категорій, які в окремих випадках помилково вживаються як тотожні або взаємозамінні. Для адекватного розуміння цього феномену необхідно чітко окреслити межі між поняттям якості судового рішення і такими поняттями, як: законність судового рішення, обґрунтованість судового рішення, справедливість судового рішення, легітимність судового рішення та ефективність судового рішення.

Так, законність є складовою, але не є тотожною якості. Законність означає відповідність судового рішення нормам матеріального та процесуального права, які підлягають застосуванню в конкретній справі (ч. 1 ст. 236 ГПК України). Натомість якість передбачає більш широкий підхід — вона охоплює не лише дотримання правових приписів, а й належну аргументацію, послідовність, зрозумілість і передбачуваність висновків суду. Якість судового рішення не вичерпується законністю, оскільки включає комунікативну, логічну та етичну компоненти, що формують довіру до судової влади. Отже, законність — необхідна, але не достатня умова якості; якісне рішення завжди законне, але не кожне законне рішення — якісне.

Обґрунтованість (ч. 1 ст. 236 ГПК України) полягає у логічному зв'язку між установленими судом обставинами справи, доказами та зробленими висновками. Проте якість виходить за межі суто доказового рівня: вона охоплює ясність викладу, послідовність мотивів, структурованість правового аналізу, а також відповідність рішення принципам справедливості й усталеній судовій практиці. Обґрунтованість — це лише одна з ознак якісного рішення, що характеризує правильність побудови аргументації, тоді як якість є системною властивістю всього судового акта. Таким чином, обґрунтованість — функціональна компонента якості, що засвідчує її логічну та доказову правильність.

Університетські наукові записки, 2025, № 5 (107), С. 50-74. unz.univer.km.ua

Справедливість має переважно аксіологічну (ціннісну) природу і відображає морально-етичний аспект правосуддя. Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) неодноразово зазначав, що справедливість судового рішення не обмежується його законністю, а полягає в забезпеченні балансу між правами сторін і цілями правосуддя (рішення у справах *Hirvisaari v. Finland* [4], *Neumeister v. Austria* [17]). Якість, натомість, є правовою категорією, яка піддається оцінюванню за об'єктивними критеріями (зрозумілість, послідовність, вмотивованість). Вона може сприяти досягненню справедливості, але не є її синонімом.

Легітимність виражає соціальне сприйняття рішення як правомірного та справедливого з боку суспільства. Вона має соціально-психологічний характер і не зводиться до формально-юридичних ознак. Легітимність судового рішення забезпечується не лише законністю, а й довірою до суду, сформованою якістю його аргументації. Таким чином, якість є однією з передумов легітимності: якісне рішення здатне породити легітимне сприйняття, однак саме по собі легітимне рішення може бути результатом політичних чи емоційних чинників, а не показником правової якості.

Ефективність означає спроможність судового рішення досягати практичного результату — відновлення порушених прав і виконання судового рішення. Вона має утилітарний вимір і пов'язана з реальним впливом судового акта у правовій системі. Натомість якість — це внутрішня характеристика змісту рішення як правового документа. Європейська комісія з ефективності правосуддя (CEPEJ) розмежовує ці поняття: ефективність — це результативність судової системи, а якість — характеристика змісту й процесу ухвалення судового рішення [2; 3]. Отже, ефективне рішення не обов'язково є якісним (наприклад, може бути виконане, але без належної аргументації), тоді як якісне рішення створює передумови для його ефективності.

Таким чином, якість судового рішення — це саме комплексна, інтегративна категорія, яка включає, але не зводиться до законності, обґрунтованості, справедливості, легітимності чи ефективності. Її особливість полягає не інакше як у комплексному характері: вона поєднує юридичну коректність, логічну довершеність і соціальну функціональність рішення, забезпечуючи його здатність реалізувати принцип верховенства права та гарантувати єдність судової практики.

Ст. 2 ГПК України визначає завдання господарського судочинства, як *справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів… з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави.* Ця норма встановлює загальні засади діяльності суду, які в сучасній доктрині розглядаються як *принципи першого порядку*, тобто базові орієнтири здійснення господарського процесу, або ж загальні засади господарського судочинства [18]. Водночас із них логічно виводяться *похідні (другорядні) мікропринципи*, що конкретизують, як саме ці засади реалізуються у структурі та змісті судового рішення господарського суду. Саме вони, на нашу думку, становлять концептуальне ядро якості судового акта в господарській юрисдикції.

Принцип релевантної відповіді (повноти мотивування). Завдання *справедливого* й *неупередженого розгляду* (ст. 2 ГПК України) передбачає,

unz.univer.km.ua Університетські наукові записки, 2025, № 5 (107), С. 50-74

що суд має надати сторонам реальну можливість бути почутими, а отже, — зобов'язаний дати аргументовану відповідь на всі доводи, що мають вирішальне значення для результату спору. Ігнорування істотного аргументу сторони порушує не лише принцип змагальності (ст. 13 ГПК України), а й справедливість розгляду в розумінні ст. 6 ЄКПЛ. Цей принцип вимагає, щоб мотивувальна частина рішення охоплювала аналіз кожного доводу, що міг змінити висновок суду; містила логічне пояснення причин відхилення позицій сторін; демонструвала об'єктивність судового розсуду.

Принцип комунікативної ясності (зрозумілості). Із завдання *справедливого та ефективного* судочинства випливає також, що рішення повинно бути не лише юридично правильним, а й зрозумілим і доступним для адресатів, оскільки незрозуміле рішення фактично позбавляє сторони можливості реалізувати своє право на апеляційне, касаційне оскарження чи виконання. Принцип передбачає: структурну впорядкованість тексту (розмежування вступної, описової, мотивувальної та резолютивної частин) відповідно до ст. 238 ГПК України; однозначність правових формулювань; зрозумілу юридичну мову без зайвого формалізму.

Принцип передбачуваності (правової визначеності). Завдання забезпечити *ефективний захист прав* передбачає, що суб'єкти господарського обороту повинні мати змогу передбачити юридичні наслідки своєї поведінки. Отже, рішення судів мають бути узгодженими з усталеною практикою або чітко мотивувати відступ від неї. Суд застосовує правові позиції Верховного Суду та ЄСПЛ як стандарти узгодженості; у разі відступу — наводить обґрунтовані причини, посилаючись на зміни нормативного чи економічного контексту; забезпечує стабільність правових очікувань учасників ринку.

Принцип реальної виконуваності випливає із обов'язку держави забезпечити реальне виконання судового рішення. Це можливо лише тоді, коли резолютивна частина чітка, конкретна й придатна до примусового виконання. Резолютивна частина має містити однозначні зобов'язання без альтернативних варіантів, мають бути відсутні формулювання, що потребують «додаткового роз'яснення». А також рішення повинно мати технічну можливість для виконання його виконавцем без додаткового тлумачення змісту.

Принцип економічної релевантності мотивів (господарської/економічної доцільності). Господарське судочинство спрямоване на врегулювання спорів, що виникають у сфері господарювання, тобто у зв'язку зі здійсненням господарської діяльності. Отже, суд повинен оцінювати не лише правову, а й господарську (економічну) сутність відносин (ст. 20 ГПК України). Мотивувальна частина має враховувати господарський (комерційний (підприємницький) чи некомерційний) контекст, економічні ризики, принцип розумної ділової обачливості; суддя оцінює поведінку сторін з позицій добросовісності учасників ринку; рішення повинно мати передбачувані економічні наслідки для господарського (ринкового) обороту.

Принцип пропорційності судового втручання (розумного балансу). Із завдання *справедливого* вирішення спорів випливає вимога дотримання балансу між захистом прав однієї сторони та невтручанням у господарську

Університетські наукові записки, 2025, № 5 (107), С. 50-74. unz.univer.km.ua

свободу іншої. Суд має обирати найменш обтяжливий спосіб захисту, достатній для відновлення права. Суд оцінює співмірність наслідків рішення з метою захисту; не допускає надмірного обмеження господарської (підприємницької чи некомерційної) діяльності чи прав власності. Мотиви повинні показувати, що втручання є необхідним і пропорційним.

Принцип процесуальної економії без втрати якості (розумного часу). Розумна швидкість ма9є поєднуватися з глибиною аналізу та повнотою мотивування. Суд застосовує активне процесуальне управління (*case management*) для уникнення затягувань, при цьому не скорочує мотивування до формальної констатації фактів, дотримується балансу між строковістю та якістю, оскільки належна аргументація запобігає подальшим оскарженням.

Оцінювання якості судового рішення — це комплексний процес науково-правового, аналітичного й практичного пізнання судового акта, спрямований на визначення ступеня його відповідності встановленим у національному законодавстві, міжнародних стандартах та правовій доктрині критеріям законності, обґрунтованості, справедливості, вмотивованості, зрозумілості, передбачуваності, своєчасності й узгодженості з єдиною судовою практикою, метою якого є забезпечення верховенства права, ефективності судового захисту та довіри суспільства до судової влади. Оцінювання якості не є одноразовим актом перевірки законності. Воно поєднує правову, логіко-аргументативну, комунікативну та соціальну оцінку судового рішення. Оцінювання спрямоване не так на пошук помилок, як на вдосконалення судової діяльності, формування єдності судової практики та підвищення довіри до суду. Оцінювання здійснюється як внутрішня перевірка (самооцінювання судді, апеляційний і касаційний перегляд); зовнішня оцінка (моніторинг CEPEJ, аналітика Верховного Суду, науково-практичні дослідження тощо). Таким чином, воно є елементом управління якістю правосуддя (*justice quality management*), про що прямо зазначено в дослідженні CEPEJ № 22 «Високоякісне правосуддя для всіх держав-членів» [19]. Отже, оцінювання якості судового рішення — це не лише інструмент контролю, а й механізм розвитку правосуддя, що об'єднує правовий, етичний та управлінський виміри діяльності суду, сприяючи забезпеченню єдності судової практики, ефективності судового захисту та утвердженню верховенства права.

Оцінювання якості судового рішення в господарському процесі має спиратися на поєднання міжнародних стандартів (CEPEJ, CCJE — Consultative Council of European Judges (Консультативна рада європейських суддів — КРЄС), ЄСПЛ) і національних вимог ГПК України. У настановах CEPEJ якість правосуддя описано як багатовимірну категорію, що охоплює якість правової основи, якість самого процесу, якість змісту рішення і якість сприйняття правосуддя користувачами; особливо підкреслено зрозумілість мови, логічність мотивування, своєчасність і передбачуваність результатів, узгодженість із практикою вищих судів [2; 20]. На національному рівні ст. 236 ГПК України імперативно визначає, що рішення має ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим; при виборі і застосуванні норми права суд враховує висновки

unz.univer.km.ua Університетські наукові записки, 2025, № 5 (107), С. 50-74

щодо застосування норм права, викладені в постановах Верховного Суду, що інституційно підв'язує критерії якості до забезпечення єдності практики.

Вважаємо, що *систему критеріїв оцінювання якості судового рішення господарського суду* може бути зведено до таких груп критеріїв.

Формально-правові (нормативні) критерії: законність застосування норм матеріального права (коректний вибір норми, недопущення ретроактивності, належне тлумачення); дотримання процесуальної форми (повнота реквізитів, належна структура: вступна/описова/мотивувальна/резолютивна частини); юридична визначеність резолютиву (чіткість приписів до виконання; відсутність внутрішніх суперечностей); врахування правових висновків (усталеної практики) Верховного Суду (єдність практики як обов'язкова інституційна вимога). Формально-правові (нормативні) критерії є базовою групою критеріїв якості судового рішення, оскільки вони безпосередньо визначають його юридичну дійсність і легітимність у системі правосуддя. Ці критерії відображають юридико-нормативну сторону якості, тобто відповідність рішення вимогам законності, процесуальної форми, структури й логіки правового акта. Ці критерії можуть розглядатися як мінімально необхідний стандарт, без дотримання якого рішення не може вважатися якісним, незалежно від його змістовної або соціальної цінності. Вони виконують гарантійну функцію: забезпечують правову визначеність, стабільність і відтворюваність судових рішень у межах єдності судової практики. Згідно зі ст. 236 ГПК України, рішення має бути законним і обґрунтованим, тобто прийнятим на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин. Ця норма формує нормативне ядро критерію «формальної якості». Законність у цьому контексті означає не лише застосування правильних норм матеріального права, а й дотримання процедури їх застосування, логічної структури рішення та його зрозумілості для адресатів. Законність у судовому рішенні є не просто зовнішньою ознакою, а виявом принципу верховенства права, який конкретизується у процесуальній формі. Формальна бездоганність рішення — це не просто технічна вимога, а швидше вияв правової культури судді. Таким чином, формально-правові критерії є першим рівнем оцінки якості судового рішення[2]. Якщо порушено законність, процесуальну форму або структуру рішення, будь-які подальші аспекти

[2] Визначаючи формально-правові критерії як первинний рівень оцінювання судового рішення, вважаємо: необхідно виходити з того, що законність, дотримання процесуальної форми та належна структурна організація рішення становлять мінімальні юридичні передумови його правомірності (*baseline legality conditions*). Саме ці параметри визначають існування рішення як процесуального акта правосуддя в розумінні ГПК України. Інкорпорація до цієї групи таких елементів, як вимоги щодо мотивованості або врахування правових позицій Верховного Суду, не змінює методологічного статусу формально-правових критеріїв, оскільки останні залишаються первинним рівнем валідації судового рішення. Без встановлення первинної відповідності акта закону, процесуальним гарантіям і структурним вимогам не можливе оцінювання інших його якісних характеристик, зокрема справедливості, передбачуваності, узгодженості чи довіри до правосуддя. Відтак наше твердження про пріоритетність формально-правових критеріїв не заперечує багатовимірності цієї групи критеріїв, а навпаки, підкреслює, що первинна юридична легітимність є обов'язковою умовою для здійснення подальшої матеріально-правової, аксіологічної чи доктринальної оцінки судового рішення. Інакше кажучи, жодна наступна характеристика не набуває правового значення доти, доки акт не підтвердить власну процесуальну спроможність і відповідність вимогам законності.

Університетські наукові записки, 2025, № 5 (107), С. 50-74. unz.univer.km.ua

його якості (вмотивованість, справедливість, передбачуваність) втрачають сенс, оскільки підстава ухвалення судового акта стає юридично сумнівною.

Доказово-фактичні (евіденційні) критерії: повнота встановлення фактичних обставин (усі релевантні факти ідентифіковано й оцінено); допустимість і належність доказів (процесуальна коректність здобуття/оцінки); зв'язок доказів із висновками (causal link): логічна зумовленість резолютивної частини встановленими обставинами справи. Ця група критеріїв забезпечує змістовну коректність рішення та є безпосереднім виявом принципів змагальності, рівності сторін і верховенства права. У господарському процесі доказово-фактична якість рішення полягає у повноті встановлення фактичних обставин (суд має виявити всі юридично значущі факти, що впливають на висновок у справі, без вибірковості чи ігнорування доказів сторін); належності та допустимості доказів (відбір і використання доказів відповідно до процесуальних вимог у рамках дії стандарту доказування «вірогідність доказів»); зв'язку між фактами, доказами та правовими висновками (резолютивна частина рішення має бути логічно зумовлена встановленими обставинами, а мотивувальна — демонструвати послідовний перехід від доказу до правового висновку); аргументованій оцінці доказів (суд зобов'язаний пояснити, які докази визнано переконливими, а які відхилено, із зазначенням мотивів). Європейські стандарти (CEPEJ, CCJE) розглядають належну оцінку доказів як складову якості правосуддя, а не лише формальної законності, оскільки саме вона забезпечує передбачуваність і переконливість судового рішення. У господарському процесі це набуває особливого значення через переважаючий документальний характер доказування та високі вимоги до доказової дисципліни сторін в силу змагального характеру процесу. Таким чином, доказово-фактичні критерії становлять змістове ядро якості рішення господарського суду. Вони гарантують, що правові висновки базуються на належному фактичному підґрунті, а рішення є не лише формально законним, а й обґрунтованим, що безпосередньо впливає на єдність судової практики та довіру до господарського судочинства.

Мотивувально-логічні критерії: належне мотивування; внутрішня узгодженість аргументації (відсутність логічних розривів/колізій у мотивах); послідовність правових висновків (від кваліфікації фактів до правозастосування). Ці критерії оцінки якості судових рішень господарських судів становлять «інтелектуальне ядро» їхнього змісту, оскільки саме мотивувальна частина забезпечує переконливість, передбачуваність і контрольованість правозастосування. Вони виступають індикатором інтелектуальної якості судового рішення, визначаючи рівень аргументованості, внутрішньої узгодженості та здатності суду формувати єдину, послідовну та передбачувану судову практику. Якісне мотивування судового рішення має охоплювати [11] повноту розгляду аргументів сторін, логічну послідовність правових висновків, відсутність внутрішніх суперечностей та узгодженість мотивів із усталеною судовою практикою Верховного Суду. Усе це забезпечує не лише законність рішення, але і його передбачуваність, прогнозованість та стабільність правової позиції для учасників господарського обороту.

unz.univer.km.ua Університетські наукові записки, 2025, № 5 (107), С. 50-74

Комунікативно-мовні критерії: зрозумілість і ясність мови (*plain language*) настільки, наскільки це сумісно з юридичною точністю; структурованість і навігаційність тексту (логічні рубрики, абзаци, нумерація, відсилки); доступність формулювань для адресатів (сторони та інші учасники процесу, вища інстанція, суспільство), відсутність сленгу, жаргону, англіцизмів тощо. Ці критерії відображають здатність судового акта виконувати функцію правового комунікатора — бути зрозумілим, послідовним і переконливим для своїх адресатів (сторін спору, апеляційного та касаційного судів, правозастосувачів і суспільства). У господарському судочинстві ці критерії мають особливу вагу, оскільки мова рішення — це інструмент правової визначеності у сфері економічних відносин, де кожне формулювання впливає на поведінку суб'єктів господарювання. Якість правосуддя тут вимірюється не лише змістом, а й зрозумілістю та точністю викладу. Зазначені критерії охоплюють ясність і лаконічність викладу (відсутність надмірного цитування, тавтології чи технічного перевантаження); термінологічну точність і стабільність понять (унеможливлення подвійного тлумачення формулювань); логічну структурованість тексту (внутрішня послідовність окремих частин та змістовних блоків, чітке відокремлення мотивів і висновків); доступність для сприйняття (граматичну правильність, граматичну зв'язність і стилістичну єдність мови суду). Таким чином, комунікативно-мовні критерії забезпечують когнітивну якість судового рішення: вони роблять його зрозумілим, переконливим і самодостатнім.

Аксіологічні критерії: баланс інтересів сторін і цілей правосуддя (принцип пропорційності); неприпустимість довільності та дискримінації; забезпечення рівності сторін; узгодженість з духом ЄКПЛ та практикою ЄСПЛ (змістовна справедливість поза формальною законністю). Загалом же, — це змістові показники, що відображають відповідність судового рішення базовим цінностям правосуддя: справедливості, пропорційності та рівності сторін[3]. Вони забезпечують ціннісну легітимацію рішення, тобто довіру до нього не лише як до юридичного акта, а й як до морально виправданого вияву судової влади. Так, принцип пропорційності вимагає, щоб

[3] Щодо подвійного позиціонування принципу рівності сторін слід зауважити, що ця категорія має двоєдину правову природу, яка охоплює процесуально-фактичний та аксіологічний виміри. На процесуальному рівні принцип рівності сторін виступає гарантією реалізації сторонами рівних процесуальних прав і обов'язків, включно з доступом до доказів, можливістю їх подання, участю у дослідженні доказів і висловленні правової позиції. У такому контексті він виконує функцію критерію змістовної коректності судового рішення, оскільки забезпечує рівні умови доведення та неупереджене сприйняття доказів судом. На аксіологічному рівні рівність сторін постає як базова цінність правосуддя (*foundational justice value*), що відображає сутність судового розгляду як механізму справедливого врегулювання спору. У цьому сенсі вона є мірилом легітимності судового рішення, визначаючи його прийнятність з погляду принципів справедливості. Такий двофункціональний характер принципу рівності сторін узгоджується з міжнародними стандартами у сфері правосуддя, зокрема висновками CEPEJ та CCJE, у межах яких зазначений принцип визнається одночасно елементом процесуальної справедливості (*procedural fairness*) та засадою матеріальної (сутнісної) справедливості (*substantive justice principle*). Ця подвійність не є суперечністю, а відображає комплексну роль принципу рівності сторін у структурі правосуддя: він визначає як належність процедури, так і справедливість результату, що в сукупності становить критерій якості судового рішення.

Університетські наукові записки, 2025, № 5 (107), С. 50-74. unz.univer.km.ua

втручання суду у права сторін було необхідним, адекватним меті та не виходило за межі, потрібні для досягнення правового результату. У господарському процесі це означає баланс між інтересами сторін і завданням суду забезпечити стабільність правовідносин та публічний економічний (господарський) порядок. Цей підхід узгоджується з усталеною практикою ЄСПЛ, зокрема у справах *Pressos Compania Naviera S.A. v. Belgium* (1995) [21] і *Sporrong and Lönnroth v. Sweden* (1982) [22], де принцип пропорційності визначено як критерій справедливого балансу між приватним і публічним інтересом. Справедливість як аксіологічна основа рішення виходить за межі формальної законності. Вона передбачає узгодженість висновків суду з метою права, відсутність довільності та забезпечення рівності сторін. У цьому сенсі справедливість є не суб'єктивною оцінкою, а результатом правового й логічного узгодження інтересів у межах закону. Рівність сторін є процесуальним втіленням справедливості. Її дотримання гарантує, що рішення ухвалене не під впливом формальних переваг однієї сторони, а з урахуванням реального балансу їхніх правових можливостей (ст. 7 ГПК України). Таким чином, аксіологічні критерії визначають не технічну, а морально-правову якість судового рішення.

Критерії правової визначеності: врахування усталених правових позицій Верховного Суду[4]; пояснення причин відступу (якщо він здійснюється); узгодженість із рішеннями у подібних справах (відсутність безпідставної суперечливості); прогнозованість результату для учасника господарського обороту (бізнес-плановість; економічна передбачуваність (*economic foreseeability*)). Ці критерії становлять системоутворювальний елемент якості правосуддя, оскільки забезпечують стабільність і єдність господарського судочинства як інституційної системи. Їхня доктринальна сутність полягає в гарантуванні послідовного, логічно відтворюваного правозастосування, що унеможливлює довільне тлумачення норм та формує довіру до судової влади. У господарських спорах, де рішення суду безпосередньо впливають на економічну поведінку суб'єктів, передбачуваність має

[4] У контексті викладеного доцільно зробити уточнення: правові висновки Верховного Суду мають дуалістичну правову природу, що обумовлює їх одночасну належність до формально-правових (нормативних) критеріїв та критеріїв правової визначеності. По-перше, правові висновки Верховного Суду є елементом системи джерел права, імперативність їх врахування прямо випливає із норм ГПК України (зокрема, ст.ст. 13, 17, 236 та ін.), які зобов'язують суд застосовувати висновки Верховного Суду для забезпечення єдності правозастосування. У цьому значенні правові висновки функціонують як нормативний орієнтир (правозастосовчий «дороговказ») для судів нижчих (першої та апеляційної) інстанцій, що наділений прецедентним характером. По-друге, їхнє функціональне призначення (забезпечення передбачуваності судових рішень, стабільності правового порядку та єдності судової практики) дозволяє кваліфікувати їх як інструмент правової визначеності (*legal certainty instrument*), зміст якого полягає у формуванні зрозумілих очікувань для учасників процесу та відтворюваності судових рішень у подібних правовідносинах. Подвійне позиціонування правових висновків Верховного Суду не є концептуальною суперечністю, а закономірно відображає їхню комплексну природу, характерну для сучасної трансформаційної правової системи, де правотворчі та правозастосовчі елементи взаємодіють і взаємно посилюють один одного. Саме ця дуалістичність пояснює їхню ключову роль як у забезпеченні законності, так і в гарантуванні правової визначеності у господарському судочинстві. Див. докладніше [23].

unz.univer.km.ua Університетські наукові записки, 2025, № 5 (107), С. 50-74

не лише юридичний, а й економічний вимір. Вона означає, що сторони, діючи добросовісно, можуть прогнозувати наслідки своїх дій, спираючись на усталену судову практику (економічна передбачуваність (*economic foreseeability*). Саме передбачуваність рішень забезпечує стабільність ділового обороту, інвестиційну привабливість і загальну довіру до господарського суду. Узгодженість із практикою вищих судів (ч. 6 ст. 13, ч. 4 ст. 236 ГПК України) є виявом принципу правової визначеності, закріпленого в практиці ЄСПЛ у справах *Beian v. Romania (No. 1)* (2007) [15] і *Lupeni Greek Catholic Parish v. Romania* (2016) [16]. Відповідно до позиції ЄСПЛ, суперечливість судових рішень без об'єктивного обґрунтування порушує вимогу економічної передбачуваності. Тому національний суд не лише повинен дотримуватися усталених правових позицій, але й мотивувати причини відступу, що забезпечує послідовність судової аргументації і збереження довіри до системи. Таким чином, критерії правової визначеності формують функціональний рівень якості судового рішення: вони перетворюють сукупність окремих актів правосуддя на єдину, узгоджену систему тлумачення права. Для господарського судочинства це означає перехід від формальної законності до субстантивної стабільності правового економічного (господарського) порядку, що є наріжним каменем правової визначеності та верховенства права.

Критерії своєчасності та процесуальної економії: дотримання розумних строків розгляду (*timeframes* як елемент якості правосуддя); оперативність виготовлення повного тексту та своєчасне проголошення; недопущення затримок, що нівелюють ефективність захисту, оскільки правосуддя, відкладене в часі, є відмовою у правосудді (*justice delayed — justice denied*). Ці критерії визначають динамічну якість судового рішення та відображають ефективність судового захисту в господарському судочинстві. Їхня сутність полягає у здатності суду забезпечити розгляд справи в розумні строки, виготовлення повного тексту рішення без необґрунтованих затримок і проголошення рішення в межах процесуальної дисципліни, визначеної законом. Своєчасність — процесуальний аспект верховенства права, що забезпечує реальність судового захисту. Несвоєчасне правосуддя є еквівалентом відмови у правосудді, адже рішення, ухвалене поза межами розумного строку, втрачає свою соціальну та економічну функцію. Цю позицію поділяє і ЄСПЛ, який у численних рішеннях (зокрема *Scordino v. Italy (No. 1)* [24], *H. v. France* [25]) визнав, що надмірна тривалість судового розгляду порушує ст. 6 Конвенції. Процесуальна економія в господарському процесі означає оптимальне зіставлення часу, зусиль і процедурних дій для досягнення правового результату без шкоди якості розгляду. Вона спрямована не на скорочення процесу, а на раціоналізацію судової діяльності — недопущення надмірних процедур, дублювання доказів, зловживань процесуальними правами тощо. Справедливість, що запізнюється, рівнозначна несправедливості (*justice delayed is justice denied*), — цей принцип у господарському судочинстві набуває нормативного змісту через вимогу ефективності, закріплену в ст.ст. 2 і 7 ГПК України.

Університетські наукові записки, 2025, № 5 (107), С. 50-74. unz.univer.km.ua

Критерії техніко-юридичної коректності: коректність посилань (на норми, справи, доктринальні джерела та ін.); однаковість цитування; термінологічна узгодженість (відсутність синонімічної плутанини, стабільність понять); відсутність редакційно-технічних помилок, що впливають на зміст (арифметика, описки у резолютивній частині). Це група формальних, але сутнісно значущих критеріїв, які забезпечують точність, стабільність і відтворюваність правозастосування. Вона виражає рівень професійної юридичної культури судді та є завершальним виміром формальної якості судового акта. Техніко-юридична коректність охоплює три взаємопов'язані площини —нормативну точність, мовно-термінологічну узгодженість і редакційно-структурну чистоту. По-перше, правильність посилань на норми права, судову практику та наукові джерела гарантує юридичну достовірність мотивувальної частини, дозволяє перевірити логіку судового міркування та підвищує прозорість аргументації. По-друге, стабільність термінології та відсутність синонімічної плутанини забезпечують єдність понятійного апарату в межах правозастосування, що є передумовою єдності судової практики. По-третє, технічна бездоганність тексту — точність формулювань, правильна арифметика, відсутність описок і суперечностей є необхідною умовою виконуваності рішення та дії принципу правової визначеності. Техніко-юридична коректність є завершальним виміром формальної якості судового рішення, який забезпечує його юридичну точність, зрозумілість і стабільність у правозастосуванні. Вона поєднує юридичну дисципліну та комунікативну відповідальність судді, виступаючи обов'язковою умовою довіри до господарського правосуддя й механізмом підтримання єдності судової практики.

Функціональні критерії: чіткість і придатність судового рішення до виконання (виконуваність без додаткової інтерпретації); узгодженість із наявними механізмами виконання (відсутність неможливих до виконання чи суперечливих приписів); мінімізація ризику подальших процесуальних конфліктів (*res judicata, preclusion*). Функціональні критерії характеризують практичну спроможність судового рішення породжувати реальні правові наслідки, тобто ефективно відновлювати порушені права без необхідності додаткового тлумачення чи повторного судового втручання. У господарському процесі виконуваність є не факультативною, а сутнісною ознакою якості рішення, адже саме здатність до виконання визначає його юридичну цінність. Рішення, яке не може бути виконане, підриває довіру до судової влади, незалежно від правильності його мотивів. Ці критерії перетворюють правовий висновок на реальний механізм відновлення порушеного права, замикаючи логічний цикл правосуддя, — від установлення істини до її матеріального втілення. Високий рівень цих критеріїв гарантує не лише ефективність захисту, а й стабільність господарського обороту та довіру бізнес-середовища до судової влади.

Критерії відкритості та прозорості: доступність тексту рішення (оприлюднення, зрозумілий формат); правильна анонімізація персональних даних з балансом публічності/приватності; комунікабельність для суспільства (пояснювальна сила рішення як елемент довіри). Ці критерії відображають публічно-комунікативну якість судового рішення, тобто його

unz.univer.km.ua Університетські наукові записки, 2025, № 5 (107), С. 50-74

здатність бути зрозумілим і доступним для суспільства без шкоди для прав людини на приватність та справедливий суд. Відкритість забезпечується оприлюдненням текстів судових рішень у Єдиному державному реєстрі судових рішень, що гарантує публічний контроль за діяльністю судової влади та однакове розуміння практики господарських судів. Прозорість передбачає зрозумілий формат викладу рішення: структурований текст, доступний для сприйняття як фахівцями, так і сторонами спору. Обов'язковим елементом якісного балансу виступає анонімізація персональних даних. Вона має забезпечувати одночасно дотримання ст. 32 Конституції України (захист приватного життя) та публічність судової діяльності як складника принципу відкритого правосуддя. Європейські стандарти [1; 2; 3; 14; 19; 20 та ін.] наголошують, що прозорість правосуддя не може означати повної відкритості, якщо це ставить під загрозу права сторін. Ще один аспект — «комунікабельність» рішення, тобто його здатність пояснювати судову логіку та сприяти суспільному розумінню судового процесу. Для господарських судів це особливо важливо, оскільки якість публічного комунікування прямо впливає на довіру бізнесу до суду та правову визначеність в економічному середовищі. Отже, ці критерії забезпечують контрольованість судової діяльності, формують публічну довіру до господарських судів і підвищують передбачуваність судової практики. Оптимальний баланс між публічністю й приватністю зміцнює верховенство права, перетворюючи судове рішення з індивідуального акта застосування права на елемент правової комунікації між судом і суспільством.

З урахуванням воєнного стану, нестабільності економічної системи та європейських вимог до проактивного судочинства виникає потреба у введенні нового критерію оцінювання якості судового рішення господарського суду — *критерію операційно-економічної стійкості*. Цей критерій слід розуміти як здатність судового рішення бути виконуваним, економічно доцільним, стійким до зовнішніх шоків (військових, логістичних, валютних, інфляційних) та таким, що не створює нових або надмірних ризиків для сторін економічного обороту.

Критерій операційно-економічної стійкості здатен забезпечити інтеграцію правових та економічних факторів у процес оцінювання якості рішення. Це сприятиме, зокрема, запобіганню ухваленню рішень, які неможливо виконати через руйнування активів або логістичних маршрутів; урахуванню зміни платоспроможності сторін унаслідок воєнних дій; стабільності економічного обороту; захисту інвестицій та господарської діяльності; формуванню правової визначеності в умовах високих ризиків; зміцненню довіри бізнесу до судової влади тощо. Таким чином, операційно-економічна стійкість видається вже не факультативною, а необхідною умовою якісного правосуддя в умовах збройної агресії та європейського курсу України.

Розглянемо і *гарантії якості судового рішення як складової забезпечення єдності судової практики*. У господарському судочинстві вони є інституційним і процесуальним механізмом, що забезпечує не лише правильність та обґрунтованість конкретного акта правосуддя, а й структурну єдність судової практики. Якість рішення тут функціонує як передумова, форма та наслідок єдиного підходу до застосування норм права.

Університетські наукові записки, 2025, № 5 (107), С. 50-74. unz.univer.km.ua

Гарантії якості можна, на нашу думку, поділити на (а) *процесуальні* (обов'язковість законності та обґрунтованості судового рішення, вимога належного мотивування, право на апеляційний та касаційний перегляд), (б) *організаційно-інституційні* (обов'язок врахування правових висновків та усталеної практики Верховного Суду, дотримання європейських стандартів щодо послідовності судової практики, внутрішніх стандартів судового управління (CEPEJ)) та (в) *інформаційно-комунікативні (гарантії відкритого правосуддя):* публічність і доступність судових рішень, ясність і зрозумілість мови рішення, належна анонімізація як баланс між публічністю та приватністю. Останні інтерпретуються нами не як технічні вимоги, а як ключовий елемент забезпечення єдності практики.

Гарантії якості судового рішення в господарському судочинстві, таким чином, — це системний комплекс процесуальних, організаційно-інституційних та інформаційно-комунікативних механізмів, які забезпечують правильність, обґрунтованість і передбачуваність правозастосування. Вони виступають не лише засобами контролю за якістю окремого судового акта, а й функціональною передумовою формування єдності судової практики. Якісне рішення забезпечує відтворюваність правових підходів та стабільність господарських правовідносин. Таким чином, гарантії якості становлять фундаментальний елемент механізму забезпечення єдності судової практики та реалізації принципу верховенства права у сфері господарського судочинства.

Господарський процес, зважаючи на свою природу та предмет регулювання, формує особливий комплекс вимог до якості судових рішень, які відрізняють його від інших видів судочинства. Ці вимоги, як нам видається, обумовлені структурною складністю господарських правовідносин, професійним складом учасників спору, економічною значущістю судових рішень та необхідністю забезпечення стабільності ринку через єдність правозастосування.

Складність предмета спору як чинник підвищених вимог до правової аргументації. Господарські спори зазвичай охоплюють багаторівневу систему правовідносин, що включає елементи корпоративного, договірного, податкового, банківського, інвестиційного, конкурентного та навіть фінансового права, права інтелектуальної власності тощо. Суддя господарського суду повинен не лише володіти відповідним нормативним масивом, а й розуміти економічну логіку господарських операцій, бізнес-моделі сторін, ризикову природу їхніх зобов'язань тощо. У таких умовах якість рішення вимірюється рівнем професійного синтезу правових й економічних аргументів, що забезпечує коректну оцінку фактичних обставин і передбачуваність правових наслідків для учасників господарських відносин.

Підвищений стандарт мотивування. Особливість господарських справ полягає в тому, що їхні учасники — професійні ринкові суб'єкти, які очікують від суду високого рівня аналітичної спроможності, логічності. Мотивування рішення має бути позбавлене декларативності та загальних фраз. Натомість — чіткий правовий аналіз, логіка тлумачення норм і аргументація причин відхилення позицій сторін. Судове рішення господар-

unz.univer.km.ua Університетські наукові записки, 2025, № 5 (107), С. 50-74

ського суду має містити такий рівень правового аналізу, який дозволяє сторонам передбачити подальше застосування відповідних норм у подібних правовідносинах. Таким чином, якість мотивування виступає гарантією правової визначеності, а отже — інструментом забезпечення єдності практики.

Процесуальна економія та оперативність як показники функціональної якості рішення господарського суду. Затягування розгляду у сфері господарювання здатне істотно впливати на економічний стан підприємств, їхню спроможність провадити господарську діяльність, ліквідність активів та можливість їхнього належного функціонування. Отже, оперативність ухвалення рішень є в господарському судочинстві невід'ємним елементом їхньої якості та дієвості, ефективності судового захисту загалом.

Вплив рішень господарських судів на економічну безпеку та ринкову стабільність. Рішення господарських судів мають прямий вплив на динаміку економічних показників: платоспроможність суб'єктів господарювання, виконання зобов'язань, кредитний рейтинг, інвестиційну привабливість, перебіг процедур банкрутства тощо. Помилки суду можуть спричинити втрату активів, ринкові спотворення або системні ризики у сферах із високою концентрацією капіталу. Таким чином, якість судового рішення має макроекономічний вимір: це елемент економічної безпеки держави та бізнес-середовища загалом.

Єдність правозастосування як умова функціонування ефективного ринку. Ст. 236 ГПК України встановлює обов'язок суду враховувати висновки Верховного Суду щодо застосування норм права. Узгодженість підходів у подібних справах забезпечує стабільність правового середовища, що є базовою умовою для ринкової передбачуваності. Єдність практики в господарських спорах — це не лише інституційний принцип, а й вимога економічної раціональності: інвестор та суб'єкт господарювання повинні бути здатними прогнозувати правові наслідки своїх економічних рішень.

Виконуваність як обов'язкова характеристика якісного рішення господарського суду. Рішення повинно бути не лише юридично правильним, а й таким, що може бути реально виконане. Це стосується як стягнення заборгованості, так і зобов'язань у натурі, виконання корпоративних рішень, дій з відновлення платоспроможності або ліквідаційних дій у рамках банкрутства. Ухвалення рішення, яке не може бути виконане, суперечить не лише принципу ефективності правосуддя, а й підриває довіру до суду, перетворюючи судовий акт на формальність без юридичного результату.

Також належить визнати, що *на рівні господарського судочинства категорії якості судового рішення та єдності судової практики перебувають у прямому інституційному та змістовному взаємозв'язку.* Цей зв'язок має двосторонній характер: з одного боку, якість судового рішення є умовою формування єдності практики, а з іншого — сама єдність практики задає стандарти якості окремого рішення. По-перше, якісне судове рішення забезпечує передбачуваність правозастосування, що є базовою складовою принципу правової визначеності. Високий рівень мотивування, послідовності й обґрунтованості рішення господарського суду є механізмом забезпечення стабільності та узгодженості практики. По-друге, господарське судочинство структурно прив'язане до єдності практики через обов'язок

Університетські наукові записки, 2025, № 5 (107), С. 50-74. unz.univer.km.ua

суду враховувати правові висновки Верховного Суду (ч. 6 ст. 13, ч. 4 ст. 236 ГПК України). Це означає, що якість рішення оцінюється не лише за його внутрішніми властивостями (законність, мотивованість, логічність), а й за його узгодженістю з уже сформованими правовими позиціями, що визначають стандарти застосування норм права. Верховний Суд, формуючи усталені підходи до кваліфікації господарських правовідносин, виступає інструментом підтримки єдності практики й одночасно — мірилом якості правозастосування на рівні нижчих судів. По-третє, єдність судової практики виконує регулятивну функцію щодо якості, оскільки створює зовнішню рамку для формування мотивувальної частини рішення. Послідовність і передбачуваність судових рішень — це структурні елементи якості правосуддя, а мотивування має не лише пояснювати застосування норми, а й відображати узгодженість позиції суду з усталеною судової практикою. Така послідовність забезпечує єдині «правові орієнтири» для всіх учасників господарського обороту. По-четверте, своєчасність, ясність і зрозумілість рішення (комунікативні та функціональні критерії якості) також впливають на єдність практики, оскільки чітко сформульовані мотиви є необхідною умовою для відтворення подібних підходів іншими судами. По-п'яте, єдність судової практики, своєю чергою, підвищує якість судових рішень, оскільки спонукає суддів до дотримання стандартів мотивування та правозастосування, напрацьованих Верховним Судом. У господарській юрисдикції це має особливе значення: повторюваність типових конфліктів у сфері господарювання формує підвищений запит на стабільність правових висновків, а відступ від усталених позицій Верховного Суду вимагає підвищеного рівня мотивування. Таким чином, реалізується синергійний зв'язок між якістю та єдністю: єдність створює стандарт, якість — забезпечує його дотримання. У господарському судочинстві якість судового рішення та єдність судової практики є взаємозалежними системними категоріями. Якісне рішення (законне, мотивоване, логічно цілісне й узгоджене з усталеною практикою) є інструментом забезпечення правової визначеності. Натомість єдність судової практики задає стандарти якості, формуючи нормативно-інтелектуальне середовище, у межах якого господарські суди здійснюють правозастосування. Разом ці категорії забезпечують стабільність, прогнозованість і ефективність судового захисту у сфері господарських правовідносин, утверджуючи принцип верховенства права як у процесуальному, так і в матеріально-правовому вимірі.

Висновки. Якість рішення господарського суду — це інтегральна правова характеристика результату здійснення правосуддя у господарських спорах, що відображає ступінь відповідності змісту, форми та мотивування судового рішення вимогам законності, обґрунтованості, справедливості, передбачуваності, зрозумілості, послідовності та узгодженості з єдиною (усталеною) судовою практикою, забезпечує реалізацію принципу верховенства права і гарантує ефективний судовий захист прав та законних інтересів учасників господарських правовідносин.

unz.univer.km.ua Університетські наукові записки, 2025, № 5 (107), С. 50-74

Єдність судової практики у господарському судочинстві — це стан узгодженості, послідовності та стабільності правозастосовної діяльності господарських судів усіх рівнів, який забезпечує однакове тлумачення та застосування норм господарського, цивільного і процесуального законодавства у подібних правовідносинах, сприяє передбачуваності судових рішень, формує правову визначеність у сфері господарських відносин та зміцнює довіру суб'єктів господарювання до судової влади.

Взаємозв'язок між якістю судового рішення та єдністю судової практики у господарському судочинстві має системний та взаємозумовлений характер. Його можна описати як дворівневий механізм, у якому якість окремого судового акта формує основу для уніфікації правозастосування, а єдність судової практики, у свою чергу, створює стандарти для підвищення якості наступних судових рішень. Така модель дозволяє розглядати якість та єдність не як паралельні доктринальні категорії, а як елементи однієї цілісної системи. *Перший рівень* взаємодії полягає в тому, що якісне рішення господарського суду створює можливість для його відтворення в аналогічних справах. Повнота, логічність, структурованість і правова аргументованість мотивувальної частини забезпечують чіткість застосованого підходу, роблячи його доступним для наслідування іншими судами. Така відтворюваність правових підходів має ключове значення у сфері господарських відносин, де повторюваність типових конфліктів є звичною, а передбачуваність їхнього вирішення — необхідною умовою стабільності економічного обороту. На етапі відтворення мотивів формується узгодженість правозастосування, яка полягає в застосуванні ідентичних тлумачень норм права в подібних фактичних ситуаціях за умови подібності відповідних правовідносин. Узгодженість правозастосування, у свою чергу, трансформується у стан єдності судової практики, що відповідає законодавчо закріпленому обов'язку господарських судів враховувати висновки Верховного Суду (ч. 6 ст. 13, ч. 4 ст. 236 ГПК України). Усталена та послідовна практика, яка ґрунтується на якісних рішеннях, забезпечує правову визначеність, передбачуваність і довіру учасників економічного обороту до судової системи. *Другий рівень* механізму відображає зворотний вплив єдності практики на якість наступних судових рішень. Уніфіковані правові підходи, сформовані Верховним Судом і підтримані судами нижчих інстанцій, встановлюють стандарти мотивування, змістовної аргументації та структури рішення, яких мають дотримуватися суди при вирішенні аналогічних спорів у подібних правовідносинах. Така стандартизація мотивування спрямована на забезпечення послідовності не лише результатів, а й аргументів, що до них ведуть. У цьому полягає інституційна природа єдності практики як регулятора якості правосуддя. Уніфікація правозастосування сприяє підвищенню якості наступних рішень через зменшення ймовірності довільного тлумачення норм, уникнення суперечливих підходів і формування обов'язку суддів застосовувати напрацьовані правові позиції або мотивовано від них відступати. Така система підсилює функціональний зв'язок між якістю та єдністю, оскільки саме єдність практики забезпечує

Університетські наукові записки, 2025, №5 (107), С. 50-74. unz.univer.km.ua

стабільність та передбачуваність, які очікуються від господарської юрисдикції, а якість конкретних рішень слугує первинною клітиною формування цієї єдності.

Якість судового рішення і єдність судової практики утворюють замкнений і взаємопідсилювальний цикл. Якісне рішення породжує відтворюваність підходів, сприяє узгодженості правозастосування і формує єдність практики. Уніфікована практика виступає стандартом для мотивування і змісту майбутніх рішень, забезпечуючи сталий розвиток правової системи. Такий двосторонній механізм відповідає європейським стандартам судочинства та відображає особливості економічної природи господарських спорів, де якість та єдність правозастосування мають не лише юридичний, а й економічний ефект.

До похідних (другорядних) мікропринципів, що конкретизують, як саме основні засади господарського судочинства реалізуються у структурі та змісті судового рішення господарського суду, можна віднести принцип релевантної відповіді (повноти мотивування); принцип комунікативної ясності (зрозумілості); принцип передбачуваності (правової визначеності); принцип реальної виконуваності; принцип економічної релевантності мотивів (господарської/економічної доцільності); принцип пропорційності судового втручання (розумного балансу); принцип процесуальної економії без втрати якості (розумного часу).

Оцінювання якості судового рішення — це комплексний процес науково-правового, аналітичного й практичного пізнання судового акта, спрямований на визначення ступеня його відповідності встановленим у національному законодавстві, міжнародних стандартах та правовій доктрині критеріям законності, обґрунтованості, справедливості, вмотивованості, зрозумілості, передбачуваності, своєчасності й узгодженості з єдиною судовою практикою, метою якого є забезпечення верховенства права, ефективності судового захисту та довіри суспільства до судової влади.

Якість судових рішень у господарському судочинстві — багаторівнева правова категорія, що формується через взаємодію формально-правових (нормативних), доказово-фактичних (евіденційних), мотивувально-логічних, комунікативно-мовних, аксіологічних критеріїв, критеріїв правової визначеності, критеріїв своєчасності та процесуальної економії, технікоюридичної коректності, функціональних критерії, критеріїв відкритості та прозорості. Системна взаємодія цих критеріїв формує не лише юридичну правильність і логічну узгодженість рішення, але й забезпечує функціональну спроможність судової практики виконувати регулятивну, превентивну та стабілізаційну роль у господарських правовідносинах. Саме така властивість є визначальною для досягнення єдності правозастосування, підтримання принципу правової визначеності та довіри до судової системи. Таким чином, інтегративне розуміння якості судового рішення, на відміну від ізольованого аналізу окремих його параметрів, дозволяє кваліфікувати його як чинник економіко-правової стійкості правосуддя та індикатор інституційної спроможності господарського судочинства. Саме у цій площині

unz.univer.km.ua Університетські наукові записки, 2025, № 5 (107), С. 50-74

якість судових рішень набуває значення системоутворювального механізму, що визначає стабільність правового середовища, передбачуваність судової практики та рівень захищеності учасників господарського обороту.

Операційно-економічна стійкість має бути визнана самостійним і водночас інтегральним критерієм якості судового рішення у господарському судочинстві. Її сутність полягає у здатності судового акта забезпечувати такі правові наслідки, які зберігають передбачуваність і безперервність господарського обороту, не провокують невиправданої регуляторної турбулентності, не підривають економічних взаємозв'язків суб'єктів ринку та, навпаки, підсилюють економічну безпеку держави і бізнес-середовища. На відміну від інших критеріїв, операційно-економічна стійкість не зводиться до перевірки законності чи обґрунтованості рішення у вузькому значенні. Вона відображає його системну дієвість — здатність судового акта функціонувати як інструмент відновлення правової рівноваги у господарських правовідносинах, мінімізувати трансакційні витрати учасників господарського спору, запобігати виникненню вторинних конфліктів та забезпечувати стабілізуючий вплив на економічні процеси. Цей критерій набуває особливої значущості в умовах воєнного стану, економічної рецесії та інтеграційних трансформацій, коли судові рішення виступають не лише засобом вирішення спору, а й регуляторним сигналом для ринку щодо допустимих моделей поведінки, рівня захисту економічних прав та меж допустимого ризику. За таких умов господарський суд, реалізуючи завдання правосуддя, фактично виконує функцію економіко-правового стабілізатора, оскільки якісне судове рішення не тільки усуває конкретний конфлікт, а й зміцнює довіру до юрисдикції, сприяє прогнозованості правозастосування та зменшенню інституційної невизначеності. Таким чином, операційно-економічна стійкість судового рішення є критерієм його функціональної спроможності впливати на економічну поведінку суб'єктів господарювання, підтримувати рівновагу в ринковому середовищі та забезпечувати економічну безпеку. Ігнорування цього критерія призводило б до редукції якості рішення лише до формальної законності, тоді як ефективне господарське правосуддя передбачає поєднання юридичної правильності з економічною дієвістю та здатністю зміцнювати правопорядок у сфері господарювання.

Список використаних джерел

1. Recommendation CM/Rec(2010)12 of the Committee of Ministers to member states on judges: independence, efficiency and responsibilities. *Council of Europe*. URL: https://t.ly/2-rGH (дата звернення: 20.11.2025).
2. Measuring the quality of justice CEPEJ(2016)12. As adopted on 07/12/2016, at the 28th plenary meeting of the CEPEJ. *Council of Europe*. URL: https://t.ly/D6vVq (дата звернення: 20.11.2025).
3. CEPEJ Guidelines. Strasbourg: Council of Europe, 2018. *Council of Europe*. URL: https://t.ly/5b3NS (дата звернення: 20.11.2025).
4. Hirvisaari v. Finland. Judgment of 27/09/2001. Application no. 49684/99. *HUDOC — European Court of Human Rights*. URL: https://t.ly/o3tGa (дата звернення: 20.11.2025).

Університетські наукові записки, 2025, № 5 (107), С. 50-74. unz.univer.km.ua

5. Ruiz Torija v. Spain. Judgment of 09/12/1994. Application no. 18390/91. *HUDOC — European Court of Human Rights*. URL: https://t.ly/NRwKJ (дата звернення: 20.11.2025).
6. Hiro Balani v. Spain. Judgment of 09/12/1994. Application no. 18064/91. *HUDOC — European Court of Human Rights*. URL: https://t.ly/DCJ1S (дата звернення: 20.11.2025).
7. García Ruiz v. Spain. Judgment of 21/01/1999. Application no. 30544/96. *HUDOC — European Court of Human Rights*. URL: https://t.ly/rNY0w (дата звернення: 20.11.2025).
8. Тарнавська М. Тенденції та особливості дослідження судової практики в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки»*. 2020. № 4. С. 104–110. http://doi.org/10.23939/law2020.28.104 (дата звернення: 20.11.2025).
9. Бондарєва М. В., Шкрібляк К. П., Шмарьова Т. О. Єдність та сталість судової практики в контексті розумної передбачуваності судових рішень. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2025. Вип. 88, Ч. 1. С. 30–37. https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.1.4 (дата звернення: 20.11.2025).
10. Львов Б. Ю. Актуальні проблеми застосування господарської юрисдикції у зв'язку з формуванням економічної політики України. *Публічне право*. 2020. № 1. URL: https://t.ly/uUy5A (дата звернення: 20.11.2025).
11. Бутирський А. А., Бутирська І. А. Вмотивованість судових рішень господарських судів. *Правові новели*. 2023. № 19. С. 407–412. https://doi.org/10.32782/ln.2023.19.53 (дата звернення: 20.11.2025).
12. Резнікова В. В., Щербина В. С. Єдність судової практики в сучасних реаліях: загрози модернізації механізмів її забезпечення. *Право України*. 2019. № 10. С. 229–249.
13. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). Working Group on Quality of Justice (CEPEJ-GT-QUAL). *Council of Europe*. URL: https://t.ly/EqN0I (дата звернення: 20.11.2025).
14. Opinion № 11 (2008) of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the attention of the Committee of Ministers on the quality of judicial decisions. Strasbourg: Council of Europe, 2008. *Вища кваліфікаційна комісія суддів України*. URL: https://t.ly/-flXV (дата звернення: 20.11.2025).
15. Beian v. Romania (№ 1). Judgment of 06/12/2007. Application no. 30658/05. *HUDOC — European Court of Human Rights*. URL: https://t.ly/U4urw (дата звернення: 20.11.2025).
16. Lupeni Greek Catholic Parish v. Romania. Judgment of 29/11/2016. Application no. 76943/11. *HUDOC — European Court of Human Rights*. URL: https://t.ly/eMRXZ (дата звернення: 20.11.2025).
17. Neumeister v. Austria. Judgment of 27/06/1968. Application no. 1936/63. *HUDOC — European Court of Human Rights*. URL: https://t.ly/csvxB (дата звернення: 20.11.2025).
18. Резнікова В. В., Щербина В. С. Основні засади (принципи) господарського судочинства України. *Право України*. 2018. № 7. С. 13–33.
19. High quality justice for all the Member States of the Council of Europe — CEPEJ Studies No. 22. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2016. *Todos os direitos reservados ao Conselho Superior da Magistratura*. URL: https://t.ly/f7sF8 (дата звернення: 20.11.2025)

20. Guidelines on the quality of jurisdictional debate in civil and administrative matters (CEPEJ(2025)8). *Council of Europe*. URL: https://t.ly/q81yd (дата звернення: 20.11.2025).
21. Sporrong and Lönnroth v. Sweden. Judgment of 23/09/1982. Applications no. 7151/75 & 7152/75). *HUDOC — European Court of Human Rights*. URL: https://t.ly/7xcp8 (дата звернення: 20.11.2025).
22. Pressos Compania Naviera S. A. and Others v. Belgium. Judgment of 20/11/1995. Application no. 17849/91. *HUDOC — European Court of Human Rights*. URL: https://t.ly/a0gEU (дата звернення: 20.11.2025).
23. Резнікова В. В. Судовий прецедент: чи визнано за ним статус офіційного джерела права в контексті реформування господарсько-процесуального законодавства України? *Вісник господарського судочинства*. 2012. № 1. С. 90–101.
24. Scordino v. Italy (No. 1). Judgment of 29/03/2006. Application no. 36813/97. *HUDOC — European Court of Human Rights*. URL: https://t.ly/hA4qK (дата звернення: 20.11.2025).
25. H. v. France. Judgment of 24/10/1989. Application no. 10073/82. *HUDOC — European Court of Human Rights*. URL: https://t.ly/YQCoC (дата звернення: 20.11.2025).

Надійшла до редакції 22.11.2025
Рекомендовано до друку 08.12.2025

Victoriia RIEZNIKOVA
(Taras Shevchenko National University of Kyiv)

Quality of Commercial Court Judgments and Its Impact on Ensuring the Consistency of Case Law

The article examines the criteria for assessing, guaranteeing, and ensuring the quality of commercial court judgments, as well as the impact of the quality of judicial decisions on maintaining judicial unity. A definition of the quality of a commercial court judgment is proposed, understood as an integral legal characteristic of the outcome of the administration of justice in commercial disputes, which reflects the degree to which the content, form, and reasoning of the judicial decision comply with the requirements of legality, substantiation, fairness, foreseeability, clarity, coherence, and consistency with uniform (settled) judicial practice; ensures the implementation of the rule of law; and guarantees the effective judicial protection of the rights and legitimate interests of participants in commercial legal relations. It is argued that the unity of judicial practice in commercial adjudication constitutes a state of consistency, coherence, and stability in the law-application activities of commercial courts at all levels, which ensures uniform interpretation and application of norms of commercial, civil, and procedural legislation in similar legal relations, promotes the foreseeability of judicial decisions, strengthens legal certainty in the sphere of commercial ties, and reinforces business actors' trust in the judiciary. Its nature is twofold: procedural-legal, ensured by institutional mechanisms; and substantive-logical, manifested in the consistency of argumentation, the reasoning of judgments, and the logical coherence of legal conclusions, that is, in the quality of judicial acts as such. The boundaries between the notion of the quality of a judicial decision and such concepts as legality, substantiation, fairness, legitimacy, and effectiveness of a judicial decision are outlined. A system of derivative (secondary) micro-principles is proposed, specifying how the general foundations of commercial adjudication are operationalised within the structure and content of a commercial court judgment. The system of guarantees is elaborated, and the system of criteria for

evaluating the quality of commercial court decisions is analysed, with proposals introduced for its improvement and supplementation under current conditions. In particular, the article proposes the introduction of a new criterion for evaluating the quality of a commercial court judgment — operational and economic resilience. This criterion should be understood as the capacity of a judicial decision to be enforceable, economically viable, resilient to external shocks (military, logistical, currency-related, inflationary, etc.), and not to generate new or excessive risks for the parties to economic circulation.

***Keywords**: commercial procedure, commercial adjudication, judicial decision, court judgment, commercial court judgment, quality of judicial decisions, quality of commercial court judgments, criteria for the quality of judicial decisions, guarantees of the quality of judicial decisions, procedural principles, judicial practice, unity of judicial practice, standards of reasoning, rule of law and standards of justice.*